

# A név kulturális horizontja

Jegyzet a Virág-történetekhez

A szöveg az autóshoz fűződő képzetek mentén halad a Csáth név egyik előfordulásától a másikig. Kibont egy jelentéktelen kis történetet, és közben működteti az *erős név* szemantikáját. Hatása az éppen teremtődő textuális és a *név* nyelvi jelével beíródó kulturális jelentés összekapcsolási módjában rejlik. A jelentésesség nem az egyik Csáthban van és nem is a másokban, hanem a kettő közötti félúton, ahol a szöveg az olvasó helyét kijelöli. A szereplő poétikája: a név. De elegendő-e a névre, mint kulturális kódfunkcióra, mint tetszőleges jelentésre alapozni? Elegendő-e megnevezni a figurát, s ezután már csak a befogadó Csáth-képére apellálni? A néveffektus szétárad, szétterjed a megformáltság minden elemére. Irodalomtörténeti távlatú név, minduntalan átlépi a mű határait. Mögötte „a századforduló irodalmának egyik legmeztelenebb rejtélye” (Mészöly). S minthogy egyedi is a maga nemében, „pontosan” kijelölt irányba, a rejtély nyitottságának irányába mozdítja ki az olvasást. Rést ütve ezáltal a végletekig leegyszerűsített, minimalizált világlátás keretein. Indokolatlanul sűrű emlegetése (egyszer sem kap szinonimjelet) a Csáth-narratíva folyamatos szövegben tartását szolgálja.

A megfőkezhetetlen magatartású „figura” előttünk alakuló azonossága és bennünk élő kérdésformája egyszerre van játékban. Figyeljük a kötődés és leválasztódás dinamikáját. Mire a nevet viselő belealakulna, belesimulna a történetbe, éppen felsejlik a konnotált irodalmi figura, a név tulajdonosának eredetije. A valós(?) *névvel* való összefonódottsága kétségtelenül megnöveli az olvasói figyelmet. Ugyanakkor a történetbe helyezett név részint másként valósul meg, mint a biográfiába való mozzanatos át-

hajlások alapján esetleg megvalósulhatna. Abba, hogy az a jelentés sem válhat dominánssá, amelyet az éppen alakuló történet ad a névnek, némi-képpen ezek az áthajlások is belejátszanak.

Az a kérdés, mikor és mennyiben válik le az életrajzi Csáth „valósága” a figura textualitásáról. Nem. Inkább az a kérdés, mennyire tapad rá a figura textualitása az életrajzi Csáth „valóságára”. Az összetéveszthetetlen név egy kulturális narratívára, egy rendhagyó biográfiára, egy többirányú karakterre utal (olyan mozzanatokra, amelyek túlmutatnak az irodalmi olvasás horizontján), de a szereplő mégsem helyezhető el egyértelműen az egyik jelentésben sem. Igaz, olykor a kultikus figura és a szövegalak nagyon közel kerül egymáshoz, már szinte érintkezik. A kábítószeres szlengből beemelt dzsoint (a szöveg persze nem él a hasonítás gesztusával, nem tér át a magyar fonetikus írásmódra) a mai droggkulturára jellemző idegen nyelvi átvétel. Az elbeszélő jelenkori nyelvi magatartásának jellemzője, de részbeni (ugyanis nem heroinistát jelöl) analógiás mozzanatként a csáthi biográfiához kötődően is működik. Amikor a „női elem” belép az elbeszélésbe, nem kizárt, hogy egyes olvasatokban a naplófigura „testi féktelenségei” idéződnek.

Ugyanakkor a megsétáltatott Tolsztojnak (a név itteni hordozójáról semmit sem tudhatunk) mintha nem lenne egyéb szerepe, mint hogy a nevetésnek is helyt adva, megerősítse pozícióiban az éppen teremtődő képzetvilágot, hogy figyelmeztessen, nem kapcsolható a figura jelentése mélyebben a kulturális elemhez, itt egyszerű játékos-ötletes-profanizáló írói névadásról van szó emberre és állatra egyaránt érvényes módon. Lehet, hogy Csáth mint fogalom és jelkép nincs is játékban? De kitörölhető-e olvasásomból az irodalmi emlékezet, a kulturális kód? Amikor az *Én* című rövidtörténet a *Rómeó és Júlia* („elitirodalmi”) szereplői struktúrájára rávetíti a populáris kultúra két alakjának parodisztikus hatású nevét, olvasásunkban felidéződik a (közelmúlt) magyar irodalmi hagyomány is. Történetesen a *Rómeó és Júlia* Garaczi László által deformált változata, a *Larion és Laura. A Mihajlo Vukov utolsó útja* című szöveg ebben a kontextusban éppen azzal lép meg, hogy egy kulturálisan „működésképtelen” nevet helyez szemantikailag kiemelt pozícióba, és még csak ki sem bontja a figurát.

A *Csáth kocsit hajt* című szövegben a címek (*Ifjúkorom felejtései*, *Csáth kocsit hajt*) felmerülése a Csáth-figura megalkotottságának képzetét erősíti, és felruhazza a beszélőt a szerző képességeivel. A szerző mint az általunk olvasott szöveg terméke? A címadás gesztusa önreflexív szövegperspektívát nyit, és mintegy mozdulatot tesz a szerzői, az elbeszélői és a szereplői alany összevonására. A cím feljegyzésében megjelenik az általunk olvasott, azonos című mű mint terv. A feljegyzés (elbeszél paratextusa) szövegbe vonja az aktuális cím paratextusát. Lényeges, hogy a beszé-

lő innentől fogva már nem jelöletlen: van olyan perspektíva, amelyből úgy tűnik, az alkotás címe áttételesen Aaron Blummként jelöli.

A semmi kis szöveg három számozott tételét egy önmagát is megalkotó elbeszélő (aki térképpel utazik, bár emlékezeti úttapasztalata köti a tájhoz) tartja össze. Az utolsó mondat viszont egy hirtelen nézőpontváltással kilép az én perspektívájából, és a Csáth-figura gondolatait közvetíti, mintegy „szélesítve” az elbeszélő kompetenciáit. A szerzői-elbeszélői megnyilatkozás ezek szerint két szinten zajlik, egy szereplői én szintjén és egy (a belső beszédet is érzékelő) szélesebb illetékességű elbeszélő szintjén. Az én szerepe egyetlen mondat erejéig felszámolódik ugyan, de lehet, hogy csak azért, hogy a narratív szintváltás nyomán nagyobb súlyt kap hasson a jegyzetben való újbóli feltűnése.

Amikor az olvasó már majdnem átlátja a kódolás kétosztatúságát, a névpoétikai kettős játékot, akkor a zárlat előtti pillanat fordít rajta még egyet. A lábjegyzet valamiféle magyarázó viszonyba kerül a szöveggel. Egy „hitelesítési stratégiát” érvényesít, az autótörténet igazságának még inkább elbizonytalanító hangsúlyozásával. És megjelöl egy dátumot, amelyet a Csáth-életrajz maga is tartalmaz. De ami a legfontosabb, létrehozza a főszöveg és a lábjegyzet ellentmondásos viszonylatrendjét.

És akkor még nem esett szó a jegyzetben megjelölt, a Csáth Gézához is kapcsolható biografikus idő (1913) beszélőjéről. Ez a beszélő ugyanazt a hangot feltételezi, mint az előző? Az, aki a lábjegyzet metanyelvén én-t mond, mutat-e azonosságot azzal, akit eddig én-ként tiszteltünk? Igen, vagy nem? Ha igen, mennyiben? Ha nem, miért nem? Mintha különböző lenne az idejük, de honnan akkor az autó vezetőjének névazonossága? A viszonyok tisztázása gyakorlatilag reménytelen. De egyáltalán meg kell-e fogalmazni ezeket a kérdéseket, amikor ez az igénytelen történetecske szinte kimondja, ha egyértelműsíteni szeretnénk, nem megfelelő olvasmányhoz nyúltunk – „Csáthban ugyanis semmi sem egyértelmű” (Mészöly). Ami viszont bizonyos: ez a szöveg minden igyekezetével a kulturális kód és a megírt figura közötti játék marad, és így az idők játékvá szélesül. És mire is tanít a narratológia?